

УДК 811.111-26'42:82-32

А. В. Суховакандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»**МОВЛЕННЄВА РЕАЛІЗАЦІЯ
ПРАГМАТИЧНИХ ФУНКЦІЙ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ НОВЕЛИ ХІХ–ХХ СТ.)**

У статті здійснено спробу виявити функції англomовної новели та вивчити їх прагматичний потенціал. Проаналізовано способи мовленнєвої реалізації виокремлених прагматичних функцій. Встановлено, що функції англomовної новели тісно взаємодіють у межах тексту та сприяють досягненню певного прагматичного ефекту.

Ключові слова: англomовна новела, функція тексту, прагматична функція, прагматичний ефект, адресант, адресат.

Постановка проблеми. Прагматичний аспект нашого дослідження має на меті вивчення функцій англomовної новели. Натепер у прагмалінгвістиці не існує ієрархічно упорядкованого набору функцій тексту: вони варіюються відповідно до типу тексту. Проте всі функції тексту підпорядковуються одній – прагматичній. Будь-яка функція художнього тексту полягає у здійсненні конкретного комунікативного ефекту згідно з інтенціями автора, метою тексту.

Процес створення художнього тексту тісно пов'язаний з прагматикою, оскільки художній текст, які б різноманітні функції він не виконував, завжди має настанову на читача. Автор цілеспрямовано підбирає певну форму викладу інформації, лексичні одиниці, синтаксичні конструкції тощо для досягнення найбільшого прагматичного ефекту. Таким чином, відбувається взаємодія адресанта з адресатом. Попри той факт, що кожна окрема функція має свою власну сутність і по-різному реалізується у мовленні, всі вони володіють прагматичною настановою та взаємодіють у межах цілісного художнього тексту з метою здійснення впливу на реципієнта.

Англomовна новела не є винятком і також характеризується низкою прагматичних функцій, важливих для декодування тексту. Ми розглядаємо функції англomовної новели як комплекс прагматичних настанов, націлених на адресата, що реалізуються за допомогою різноманітних мовностилістичних засобів, зокрема шляхом використання автором експресивних

засобів і стилістичних прийомів на лексичному та синтаксичному рівнях тексту. Так, виявляється взаємозумовлене співіснування двох напрямів – прагматичного та лінгвостилістичного, що органічно поєднуються в системному дослідженні англomовної новели.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві дослідження прагматичних функцій стрімко розвивається, оскільки вектор більшості наукових студій спрямовано в бік антропоцентричного підходу. Привертають увагу праці, присвячені вивченню прагматичних функцій, таких вчених, як О.М. Гончарук [1], С.І. Гулуєва [2], Я.В. Мукатаєва [3], Л.С. Піхтовнікова [4], І.П. Сусов [5], І.М. Яремчук [6] та інші.

Мета статті. Головна мета цієї роботи полягає у вивченні функцій художнього тексту з урахуванням їх прагматичного потенціалу на матеріалі англomовної новели. Досягнення поставленої мети передбачає виконання певних завдань: опрацювання фактичного матеріалу дослідження, виявлення прагматично орієнтованих функцій англomовної новели, аналіз мовленнєвої реалізації ідентифікованих функцій, формулювання висновків на основі проведеного дослідження.

Об'єктом дослідження є англomовна новела ХІХ–ХХ століть.

Предмет дослідження – функції англomовної новели в прагматичному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Під прагматичною функцією розуміють цілеспрямоване використання сигналів для досягнення соціаль-

ного ефекту. Така функція характеризує щось з огляду на те, як адресант і адресат, які використовують міжособистісний канал, налаштовані на те чи інше завдання та кваліфікують свої мовленнєві дії: питання, оголошення, наказ, іменування тощо [7, с. 132]. Прагматична функція пов'язана з інтерпретацією здатності індивіда стратегічно використовувати форми мовлення, тобто так, щоб це можна було оцінювати відповідно до стандартів світогляду та/або доречності [8, с. 206].

Прагматичний ефект, тобто адекватність або неадекватність комунікації, залежить передусім від форми змісту. Сприйняття художнього тексту – домінуючий чинник у досягненні адекватності прагматичного ефекту. Об'єктивність сприйняття змістового аспекту художнього тексту ґрунтується на таких об'єктивних даних, як національна мова й зафіксована в ній об'єктивна дійсність. Усвідомлення та знання цієї дійсності, функціональних засобів національної мови уможлиблює осмислення адресатом об'єктивного змісту тексту. Можливість керування читацьким сприйняттям зумовлює прагматичну ефективність комунікативного акту. Вважається, що комунікація відбулася лише за умови, що інформація про факти, явища або події вплинула на висновки адресата щодо її цінності й способів використання, для будь-якого виду пізнавальної, ідеологічної та практичної діяльності [9, с. 14].

Прагматична функція полягає в здатності передавати комунікаційну настанову та справляти вплив на комуніканта, викликаючи адекватну реакцію відповідно до норм мовленнєвої поведінки. Отже, у функціональному плані комунікаційні засоби є рівноправними, хоча й не рівноцінними, адже вони можуть розрізнятися за своїм функціональним навантаженням [10, с. 49].

Проведений огляд праць, присвячених аналізу функцій тексту загалом і текстів малих форм зокрема, уможлиблює виявлення базових функцій новели. У результаті опрацювання матеріалу дослідження, яким слугували тексти новел британських і американських авторів XIX–XX ст., виокремлено інформаційну, комунікативну, естетичну, оцінну, фатичну та емотивну функції. Розглянемо шляхи мовленнєвої реалізації зазначених прагматичних функцій на прикладах із англомовних новел, отриманих шляхом суцільного добору.

З погляду прагматики важливою для вивчення є інформаційна функція, завдяки якій реалізу-

ються процеси кодування-декодування смислу. Ця функція відіграє значну роль в інтерпретації тексту, модальних оцінках об'єктів і ситуацій. Інформаційні процеси, що є засобом передачі та пізнання інформації, безсумнівно, наявні в тексті англомовної новели. Інформаційна функція відповідає за фіксацію змісту новели в її тексті та за адекватну передачу змісту адресату. Прикладом-ілюстрацією зазначеної функції є новела "The Chocolate Box" А. Крісті, що містить такий уривок:

They were simply little tablets of trinitrin. I asked if I might see some. The chemist showed me them, and my heart beat faster – for the tiny tablets were of chocolate.

"Is it a poison?" I asked.

"No, monsieur."

"Can you describe to me its effects?"

"It lowers the blood-pressure. It relieves the arterial tension. It is given for some forms of heart trouble – angina" [11, с. 51].

У цьому прикладі автор інформує читача про фармацевтичні властивості ліків. Крім того, що ця інформація є важливою на рівні сюжету новели та значущою в процесі пошуку злочинця, вона також дає читачеві певні відомості в галузі медицини. Інформаційна функція в цьому відрізку тексту реалізується передусім за допомогою певного прошарку лексики, а саме медичних термінів, підкреслених у прикладі.

Інформаційна функція може також проявлятися в точних назвах, наприклад, населених пунктів, що посилює предметність сюжету. У низці новел вживаються географічні назви, як-от: *the China seas*, *West Hartlepool*, *Fu-Chau* ("Typhoon", Дж. Конрад); *Crockham, Germany*, *London* ("England, My England", Д.Г. Лоуренс); *San Carlos, Barcelona, the Ebro* ("The Old Man at the Bridge", Е. Хемінгуей) та інші. Отже, доходимо висновку, що інформаційна функція полягає у розширенні кругозору читача в тій чи іншій галузі знань.

Оскільки англомовна новела, як і будь-який інший тип художнього тексту, є особливим засобом спілкування між людьми, між людиною та суспільством, між поколіннями, можна відзначити також комунікативну функцію. Ця функція передбачає наявність у комуніканта певної мети, інтенції, та зумовлює формування смислу мовленнєвого акту. Продемонструємо реалізацію комунікативної функції на такому прикладі:

Let me tell you about the very rich. They are different from you and me. They possess and enjoy

early, and it does something to them, makes them soft where we are hard, and cynical where we are trustful, in a way that, unless you were born rich, it is very difficult to understand. They think, deep in their hearts, that they are better than we are because we had to discover the compensations and refuges of life for ourselves. Even when they enter deep into our world or sink below us, they still think that they are better than we are. They are different [12, с. 92].

У наведеному монолозі відбувається непряма комунікація адресанта з адресатом, у процесі якої автор передає читачеві своє розуміння певних явищ дійсності, а також очікує на зворотну реакцію від читача, спроможного сприйняти його сигнал. Приклад показує авторське бачення світу багатих і бідних людей, усвідомлення ним масштабу «прірви» між цими двома світами. Комунікативна функція реалізується за допомогою лексико-синтаксичних повторів, звернень до уявного комуніканта, підкреслених у прикладі. Виявлено, що комунікативна функція англomовної новели найяскравіше проявляється в авторському мовленні (формально-змістовий рівень композиції).

Художній текст не є завершеним продуктом, оскільки являє собою канал нескінченного процесу комунікації. Слід зауважити, що комунікація може відбуватися не тільки між учасниками художнього дискурсу – адресантом і адресатом, певні зв'язки прослідковуються й між різними текстами, доказом чого є явище інтертекстуальності. Наприклад, у назві новели “The Handbook of Hymen” О. Генрі вжито власне ім'я *Hymen* – ім'я бога шлюбу в давньогрецькій міфології, або в новелі “The Enchanted Profile” того ж автора згадані імена персонажів казок – *Scheherazade*, *Cinderella*. Таким чином, спостерігається зв'язок між певними текстами, що створювалися в різний час і належать до різних жанрів.

Крім зазначених функцій, англomовна новела виконує естетичну функцію, що полягає в емоційно-образному впливі на читача. Художня мова повинна викликати почуття прекрасного. Художній текст, і безпосередньо англomовна новела, пробуджує та розвиває естетичні почуття, навчає мислити художніми образами. Естетична функція виявляється переважно на образно-символічному рівні композиції та забезпечується всією лексико-синтаксичною системою тексту, зокрема різноманітними стилістичними засобами та прийомами. Англomовній новелі, як естетично спрямованому художньо-

му тексту, властиве, наприклад, вживання слів у переносному значенні:

1. *Thus she lived on in the city, and wasted hours in braiding her beautiful hair, till her once apple cheeks waned to pink of the very faintest* [13].

2. *For a moment the two men, instinctively understanding each other's air of possession, looked at each other with that curious cold generosity which is the soul of rivalry* [14].

Перший приклад містить метафоричний епітет, що поєднує в собі ознаки метафори (перенесення значення з одного об'єкта на інший на основі їхньої подібності) та епітета (образне, незвичайне означення). Наявність у реченні лексичних одиниць із непрямим значенням сприяє його експресивності та естетичній насиченості.

Другий приклад містить дві метафори, що розкривають імпліцитний смисл висловлювання. За допомогою таких засобів читач може усвідомити не тільки те, що написано автором, але й те, що він мав на увазі, тобто невиражене словами у прямому значенні. Естетична функція призначена викликати в читача певні емоції, допомагати йому зануритися в сюжет новели та стати частиною вигаданого світу, що створюється через систему образів. Зауважимо, що, крім проаналізованих вище, в англomовній новелі функціонує велике розмаїття засобів вираження експресивності.

Об'єкту нашого дослідження – англomовній новелі – також властива оцінна функція. Зображуючи ті чи інші життєві ситуації, автор певним чином оцінює їх. Новела виявляється пронизаною авторським, зацікавлено-пристрасним почуттям, у художньому тексті створюється ціла система тверджень або заперечень, тобто оцінок. Автор намагається закріпити у свідомості читача певну систему цінностей, певний тип емоційно-ціннісної орієнтації. Приклад із новели “Dog Star” А.Ч. Кларка маніфестує реалізацію оцінної функції:

Sometimes I wake now in the silence of the Moon, and wish that the dream could last a few seconds longer – so that I could look just once more into those luminous brown eyes, full of unselfish devotion and love that I could find nowhere else on this or on any other world [15, с. 185].

У всьому тексті вищезазначеної новели, включаючи цей приклад, відчувається прихильність автора до собак. З боку адресанта надається оцінка певних рис цієї тварини, здебільшого оцінна функція реалізується в композиційно-мовленнєвій формі «роздум». У наве-

деному міркуванні собака характеризується як єдина у світі жива істота, здатна на безкорисливу любов і відданість. Автор передає читачеві свої думки, демонструє найважливіші цінності, тим самим намагаючись впевнити реципієнта в їх правдивості. За нашими спостереженнями, одним із найпоширеніших способів надання авторської оцінки є вживання такого засобу художньої виразності, як епітет.

Фатична функція націлена на підтримання контакту між учасниками комунікативного акту, в нашому випадку між автором та потенційним читачем через текст англomовної новели. Спрямований від відправника сигнал може бути незрозумілим або взагалі залишитися непоміченим реципієнтом, тому більшість авторів новел вдаються до реалізації фатичної функції засобами непрямой діалогічності – за допомогою звернень до читача. Наприклад:

1. *Will it tire you to be told again that Aileen was beautiful? Had she donned a few hundred dollars' worth of clothes and joined the Easter parade, and had you seen her, you would have hastened to say so yourself* [16, с. 43].

2. *The ship was old. Her name was the Fudea. Queer name, isn't it* [17, с. 70].

Як демонструють ці приклади, фатична функція реалізується шляхом вживання звернених до читача реплік, що містять особовий займенник *you*, а також риторичних питань, що можуть бути вираженими розділовими питаннями, як у другому прикладі. За допомогою всіх підкреслених у прикладах звернень автор намагається привернути увагу читача до суттєвих моментів, встановити контакт з отримувачем інформації з метою передачі своїх міркувань та їх адекватного тлумачення реципієнтом.

Ця функція також може знаходити свою реалізацію в заголовках: інколи заголовки розкривають читачеві тему новели, налаштовують на певний лад (наприклад: "The Tiredness of Rosabel", К. Менсфілд; "A Good Man Is Hard to Find", Ф. О'Коннор; "The Old Man at the Bridge", Е. Хемінгуей), в інших – інтригують, викликають несподівані асоціації (наприклад: "The Legend of Sleepy Hollow" та "Legend of the Arabian Astrologer", В. Ірвінг; "Hills Like White Elephants", Е. Хемінгуей). Отже, фатична функція, з одного боку, відповідає за передачу неінформативних з погляду реальної комунікації повідомлень, а з іншого боку, є надзвичайно важливим засобом комунікації, оскільки активно залучає адресата до взаємодії.

Емотивна функція англomовної новели пов'язана з прагненням адресанта здійснити певний вплив на емоційну сферу адресата, пробудити в нього бажані переживання. Вона сприяє емоційній оцінці та сприйняттю авторських почуттів реципієнтом. Зазначена функція часто реалізується на рівні всього тексту англomовної новели, здійснюючи ефект ошуканого очікування, що є стильовою рисою досліджуваного типу тексту. Цей процес відбувається таким чином: упродовж розгортання події читач налаштовується на певну розв'язку, але після кульмінації подія обертається цілком непередбачуваним фіналом, що руйнує всі ймовірні очікування та викликає значне здивування. Емотивна функція також може реалізовуватися й на менших за обсягом відрізках тексту, справляючи не загальне враження від сюжету новели, а сприяючи виникненню певних емоцій від конкретних ситуацій, наприклад:

I knew myself no longer. My original soul seemed at once to take its flight from my body, and a more than fiendish malevolence, gin-nurtured, thrilled every fibre of my frame. I took from my waistcoat-pocket a penknife, opened it, grasped the poor beast by the throat, and deliberately cut one of its eyes from the socket! I blush, I burn, I shudder, while I pen the damnable atrocity [18].

Зміст наведеного уривка має викликати несамовите обурення з боку читача, зображені вчинки головного персонажа відштовхують адресата від цієї особи та змушують зневажати її. У надто чутливих читачів може виникнути почуття страху, нервування. Проте такі емоції з'являються на першому етапі знайомства з моторошним епізодом новели, згодом, після осмислення поведінки протагоніста, пошуку можливих мотивів такого вчинку, в адресата можуть виникнути зовсім інші емоції – співчуття до цієї дійової особи, що насправді страждає від алкоголізму, психічних розладів та потребує негайного лікування. Реалізація емотивної функції досягається за допомогою різноманітних стилістичних засобів експресивності, серед яких виокремлюємо як лексичні (епітети, метафори та інші), так і синтаксичні (паралельні конструкції, асиндетон та інші). Емотивна лексика в англomовній новелі також може бути представлена вигуками, що надають тексту певної тональності.

Висновки і пропозиції. Таким чином, прагматика англomовної новели базується на низ-

ці проаналізованих функцій тексту, оскільки кожна з них відіграє прагматичну роль. Перелік названих функцій не є завершеним, а їх розмежування достатньо умовне, тому що вони переплітаються, реалізуються одночасно та взаємодіють у тексті, підпорядковуючись основним цілям новели. Виокремлені функції новели реалізуються в мовленні на лексичному рівні (певна лексика, лексичні засоби виразності), на синтаксичному рівні (специфічні синтаксичні конструкції, синтаксичні засоби та прийоми експресивності), на композиційних рівнях (на формальному, змістовому, формально-змістовому та образно-символічному), а також на рівні тексту (взаємодія всіх перелічених мовних засобів).

Аналіз текстів англомовної новели дозволяє виявити багатозарову комунікативну структуру, що створює складну систему відносин між автором і читачем, яку можна уявити як комплексне переплетіння прагматичних настанов – функцій новели. Вище зазначені функції тісно пов'язані між собою в англомовній новелі та загалом допомагають у процесі декодування смислу, інтерпретації тексту, визначенні модальної оцінки об'єктів і ситуацій, сприяють інформативності тексту, естетичному впливу на адресата тощо.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в детальному вивченні специфіки реалізації прагматичних функцій у основних комунікативних моделях англомовної новели.

Список використаної літератури:

1. Гончарук О.М. Прагматичні функції англомовної прозової байки Нова філологія. Запоріжжя: ЗДУ, 2009. № 35. С. 51–56.
2. Гулуєва С.І. Прагматичні функції в малих текстах гумористичного характеру. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк: Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2011. С. 147–150.
3. Мукатаєва Я.В. Німецький прозовий шванк: лінгвостилістичний, прагматичний та когнітивний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Х., 2008. 206 с.
4. Пихтовникова Л.С. Композиционно-стилистические особенности стихотворной басни (на материале немецких стихотворных басен 18 в.): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 1992. 338 с.
5. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика. Винница: Нова книга, 2009. 272 с.
6. Яремчук І.М. Німецькомовна притча: лінгвостилістичний та прагматичний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2013. 286 с.
7. Silverstein M. The Culture of Language in Chinookian Narrative Texts; or, On Saying That ... in Chinook. Grammar Inside and Outside the Clause: Some Approaches to Theory from the Field. Camb. etc.: Camb. UP, 1985. P. 132–171.
8. Silverstein M. Language Structure and Linguistic Ideology. The Elements: A Parasession on Linguistic Units and Levels. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1979. P. 193–247.
9. Влох Н.М. Прагматика художньої комунікації та її складові частини. Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Луцьк, 2010. С. 11–14.
10. Біличенко О.Л. Функціональні особливості художньої літератури в системі соціальної комунікації. Вісник Книжкової палати: науково-практичний журнал. 2011. № 2. С. 47–50.
11. Christie A. Short Stories. М.: Айрис-пресс, 2005. 224 с.
12. Fitzgerald F.S. Short Stories. Вінниця: Теза, 2008. 192 с.
13. Hardy T. The Son's Veto. URL: <http://www.darlynthomas.com/sonsveto.htm>.
14. Chesterton G.K. The Invisible Man. URL: <http://www.eastoftheweb.com/short-stories/UBooks/InviMan939.shtml>.
15. The Magician and Other Stories / сост. Н.И. Кролик. М.: Айрис-пресс, 2012. 216 с.
16. Henry O. "Hearts and Crosses" and Other Stories. Санкт-Петербург: КАРО, 2010. 352 с.
17. Conrad J. Selected Short Stories Hertfordshire: Wordsworth Editions Limited, 1997. 238 p.
18. Poe E.A. The Black Cat. URL: <http://poestories.com/read/blackcat>.

Сухова А. В. Речевая реализация прагматических функций в художественном тексте (на материале англоязычной новеллы XIX–XX ст.)

В статье предпринята попытка выявить функции англоязычной новеллы и исследовать их прагматический потенциал. Проанализированы способы речевой реализации выделенных прагматических функций. Установлено, что функции англоязычной новеллы тесно взаимодействуют в пределах текста и способствуют достижению определенного прагматического эффекта.

Ключевые слова: англоязычная новелла, функция текста, прагматическая функция, прагматический эффект, адресант, адресат.

Sukhova A. Speech realisation of the pragmatic functions in the fiction text (on the material of the English short story of the XIX–XX centuries)

The article deals with identifying the functions of the English short story and studying their pragmatic potential. Special attention has been paid to analysing the ways of the discovered pragmatic functions speech realisation. The results have shown that the functions of the English short story closely interact within the text and promote a particular pragmatic effect.

Key words: English short story, text function, pragmatic function, pragmatic effect, addresser, addressee.